

GESCHIEDENIS VAN GOINGARIJP

Goingarijp is een dorp in de derde grietenij van de Zevenwouden, Doniawerstal. Het heeft zijn ontstaan te danken aan een diluviale hoogte in het laag liggend gebied. Uit de kaarten van de 17^e eeuw en later blijkt dat het dorp en zijn omgeving langs een vaart loopt. Deze vaart wordt op een kaart van 1698/1718 aangegeven met de naam Lijkvaart, althans het gedeelte ten zuiden van de Tsjerkebuorren en de Broekstervaart. Ten noorden van de Tsjerkebuorren loopt deze vaart naar het zogenaamde Klooster. Verder heeft de vaart een uitgang naar de poel.

Deze poel is ontstaan door vervening. Er werd zoute turf gewonnen. Het afgraven was een proces van eeuwen. De stroken tussen de veengaten werden door wind en water aangetast en zo ontstonden gestadig meer en poel. In een beschrijving van het dorp vertelt de Goingarijpster schoolmeester P. Westra in 1857 in het zogenaamde schoolschrift over deze poel:

„Het zuidelijke gedeelte van de poel levert hout van verschillende boomsoorten, zoals grenen, vuren, eiken en minder herkenbare soorten. Meestal is het grenen en daarna vuren. Veel wordt door de arbeiders gebruikt als brandhout. De gaafste stukken of bomen worden aan boeren verkocht voor damleggers. Sommige hebben de bast nog behouden en zijn volkomen gaaf. De draden of vezels, hoewel op zichzelf taai en vast, liggen vrij los en zijn harsachtig. De knoestige stukken, op het vuur gelegd, laten veel hars vloeien. Vele stukken zijn kennelijk in brand geweest en de houtskool is als van gisteren zo vers.“

Het dorp, begrensd door meer en poel en de oude slachtedyk was van een geweldige omvang. Verreweg het grootste deel van het Sneekermeer, tot en met de Reakoupôlle en de Goingarijpster Poel, hoorde, volgens de kaart van 1850 onder Goingarijp. De verkaveling van Goingarijp, beginnende vanaf de oude slachtedyk (tevens gemeentegrens met Utingeradiel) is identiek aan die van de Greate en Lytse griene en ook gelijk aan die van de Sweagen en It Skar en It Protskar op de noordwestkant van het Reakougat.

De vondsten in de 'snappe seize' van kleine werktuigjes, vuursteenmateriaal, krabbertjes en mesjes duiden op bewoning voor de jaartelling.

De streek ten noorden van het klooster is volgens de kaart van 1698/1718 dichter bewoond geweest dan tegenwoordig. Op deze plek zijn twee 'stemgerechtigde stellen' en één huis aangegeven en verderop nog twee huizen (boerderijen?) en één stemgerechtigde plek.

Op de Jongebuorren stonden drie stemhoudende boerderijen. Om een stuk land,

dichtbij de Sâltpoel, liep, voor de ruilverkaveling, een typisch slootje dat veel van het overblijfsel van een gracht weg had. Het is gebleken dat daar een stins heeft gestaan. De fragmenten van oude, Friese geeltjes uit de oudste periode, (13^e eeuw) wezen daar duidelijk op. Deze stins lag buiten de oude slachtedyk. Als wij de boerderijen en huizen op de kaart van 1698/1718 optellen, dan komen wij op het aantal van 28. In 1857 werd door meester Westra een getal van 29 aangegeven. Goingarijp heeft dus nooit een groot aantal inwoners gehad.

Meester Westra geeft in 1857 een beschrijving van het dorp:

„Het is een kwartier gaans en heeft aan weerszijden een vaart, telt 29 huizen en 160 bewoners. Het land is laag, doch vruchtbaar. De grond bestaat uit drie lagen: 1 à 2 voet vruchtbare aarde, dan veengrond van zeer ongelijke dikte (2 tot 3 el) en daaronder donkerkleurig, zeer hard zand, gevolgd door grijs of geelachtig en eindelijk blank zand.

't Veen is zout of brak en dat komt van de salpeter, zegt het volk, maar het zou wenselijk zijn dat natuurkundigen dit eens uitmaakten en tevens in hoeverre 't voortdurend gebruik van uit dit veen bereide turf schadelijk kan zijn voor de gezondheid. Dit zou nuttig zijn met het oog op het door het stinkend veen bezwangerde water, daar alle putten hier en misschien in meer oorden van de zelfde grond een bruin en zeer onaangenaam riekend water opleveren. 't Welk een half jaar door het vee gedronken moet worden."

Na deze uiting van een milieu-klacht gaat het verder over de bewoning.

„Merendeels wonen hier boeren, waarvan tien aan de oude vaart, twee verderop en daarnaast nog enige. Om en bij de kerk staan de pastorie en school en schoolhuis, drie woonhuizen, een koemelkerij tevens visscherij, een boerderij en een houten hutwoning.

De boerderij bij de kerk, eigen aan Jhr. Tsjalling van Eisinga, is gekend als Oenema-state en op het noordeinde staat een boerderij, bekend als het Klooster, terwijl het zuideinde van 't dorp Bollenboer is geheten. Behalve boeren wonen hier nog een kuiper, een winkelman en een veekoopman."

De door Westra genoemde boeren, die buitenaf wonen, zullen waarschijnlijk duiden op Jongebuorren en de boerderijtjes aan de poel dichtbij de zandhoek.

De boerderij naast de kerk is op het einde van de 19^e eeuw in eigendom geweest van ene jonkheer Sminia, die in 1896 gestorven is. Zijn dochter, die getrouwd was met een Van Limburg Stirum, heeft deze 'sate en landen' verkocht in 1910. Toendertijd woonde daar als boer de heer Hepkema. Het land, dat bij deze boerderij hoorde, lag aan weerskanten van de dijk Eackmaryp tot aan het 'lange stuk'.

Westra had het over een veekoopman. Dat zal waarschijnlijk Ruerd Tsjeards Hoekstra geweest zijn, die een veehandel op Londen had en op 't Kleaster woonde. Armoede was er volgens Westra in 1857 niet in deze omgeving.

„Door de ongekend hoge prijzen van de zuivelproducten en de uitstekende weidevelden laat de welvaart hier niets te wensen over. De meeste boeren zijn zelf eigenaar of mede-eigenaar en de huurboeren hebben goede landheren, terwijl ook de kleine landgebruikers tevreden zijn. Armoede kent men hier niet, slechts twee oudjes genieten een beetje ondersteuning.“

De boerderij ten zuiden van de Buorren had als eigenaar Jhr. Van Eisinga, later Jhr. Van Harinxma en is vanaf 1783 beboerd door het geslacht Rijpkema.

Goingarijp was vroeger niet gemakkelijk te bereiken. Dat kon alleen maar over het water of over de polderdijken. Door deze geïsoleerde toestand hebben hier van geslacht op geslacht heel vaak dezelfde families gewoond. Dat duidt op de honkvastheid van de Goingarijpters.

Het heeft heel lang geduurd en het heeft veel strijd gekost voordat hier een weg aangelegd werd naar Eackmaryp.

Uit een ingezonden stuk in de Leeuwarder Courant van 27 februari 1876 vernemen we het een en ander over de zorgelijke toestanden in Goingarijp.

„Over smalle bruggen, draaien en houten loopt het schoolpad, zodat de kinderen bij harde wind er over moeten kruipen. Drie watermolens, en bij hoog water vier, staan midden op het algemene voetpad. Om een van deze is een omweg gemaakt om het erf te kunnen mijden; dat pad staat in het winterhalfjaar echter altijd onder water. Wilt u dus uw kinderen door de molens niet dood laten slaan, dan bent u dus genoodzaakt hun per boot voorbij de molens te brengen en ook weer terug op te halen, viermaal daags. Komt soms iemand ons dorp bezoeken dan is hij dikwijls genoodzaakt om op handen en voeten over het molenerf te kruipen vol van angst om door een van de snel ronddraaiende wieken met één slag te worden verbrijzeld.“

Dit verhaal werd ingezonden nadat opnieuw het plan was afgewezen om een weg aan te leggen door het dorp en naar Eackmaryp.

En nu berichten de heren Hingst en Hepkema ons ongeveer in deze woorden het volgende:

„In de heden gehouden raadszitting is door burgemeester en wethouders mededeling gedaan van de stand van zaken aangaande het aanleggen van de weg van Goingarijp naar Akmarijp.“

Die mededelingen waren zeer ongunstig. Eén der grootste landeigenaren kon zich met 't plan van aanleg en richting niet verenigen. Z.H.W.G. beschouwde het tot stand komen van een flinke weg slechts een kwestie van tijd. Het bestuur acht het daarentegen een kwestie van geld. De zaak moet nog maar blijven rusten.

(Afgedaan met die lastige weg). Er bij voegende, alles gedaan te hebben wat in en onder zijn bereik was.

"Wij hadden jaren achtereen uitgezien naar een goede weg, invloedrijke personen in ons dorp hadden er voor gestreden en gewerkt. Onze raad de weg meermalen in behandeling genomen, doch weer terzijde gelegd. Door het weder aankloppen der dorpsgenoten weer aangepakt, maar alweer hinderpalen. Dan stuitte het af op 't verschil van zienswijze over de richting dan weder was geld de kwestie. Eens was alles klaar, uitgezonderd een klein stukje land, ongeveer een hectare. De eigenaar ervan zeide eenvoudig van neen en verwachting verdwenen."

Het kerkje dateert uit 1770. De vorige was uiteraard uit de roomse tijd. In de oude tijd moet Goingarijp nogal een parochie van betekenis zijn geweest. Althans er was niet alleen een pastoor, maar ook een vicaris. Pastoor en vicaris beboerden vaak elk een boerderij en zorgden zelf voor alles. Overdag zag men hen in de werkbroek en zondag in het ambtskleed. Een pastoor Reinarda stond bekend als een groot rechtsgeleerde. Hij was getrouwd en had ook kinderen. Hetzelfde gold voor de heer Olfert. Hij was vicaris en woonde op een boerderij bij de Buorren.

Met de hervorming kwamen de dominees; als eerste was dit Jarichius Nicolai in het jaar 1600/1601. Nicolai was een Fries en stond in Tjerkwerd in ongeveer 1587/1591, in Joure 1598 en in Goingarijp 1600/1601. In 1603 bleek hij reeds overleden te zijn.

Daarna kwam Stellingwerf, Johannes Abeli van 1604-1607. "Is te Goingarijp afgezet, maar mag in 1608 weer predikant buiten Friesland zijn."

Zo heeft ds. Abraham Miederhuis van Langweer eens een preek gehouden, die Grietman Ozinga maar slecht kon waarderen. Het had tot gevolg dat de dominee verbannen werd naar Goingarijp.

In de kerkmuur is een steen bijgemetseld en daar staat op te lezen:

Toen predikant was de heer C.J. Bruinings en Kerkvoogden Sipke Jelles Bosma en Gerke Idses is de eerste steen deser Nieuwe kerke gelegd door Frans Julius Johan van Eisinga aet 18 kleinzoon van de heer Grietman Vegelin van Claerbergen.

Een jongeling van Eel geslagt
Sloeg hier de hand aan 't werk
En heeft een nutte zaak volbragt
Tot opbouw deser Kerk
Zoo spoort men voedstervad'ren na
En vraagt gij wie ik meen:
't Was Jonkheer Frans van Eisinga,

Die hier lag d'eerste steen.

J. Wiarda.

In de kerk bevinden zich zes gebrandschilderde ramen, gemaakt door Ype Staak. Ze hebben deze opschriften:

1. De Edele Mogende Heeren Reekenmeesters van Friesland 1770.
2. De Edele Mogende Heeren Gedeputeerde Staten van Friesland 1770.
3. Willem de Vijfde door Gods Genade Prince van Oranje Nassau erfstadhouder kapitein en admiraal generaal etc etc 1770
soit qui mal y pence.
4. De Edele Mogende Heeren int Mindergetal van Friesland 1770.
5. De Edele Mogende Heeren Raden 's Hof van Friesland 1770.
6. Jonkh. Johan Vegelin van Claerbergen Grietman over Doniawerstal
En Dijkgraaf van de Seven Grietenijen en Stad Sloten Seedijks
Contributie 1770.

De vrouw van ds. Bruining had als achternaam Staak, zodat waarschijnlijk de schilder Ype Staak familie van haar was.

Goingarip was de hoofdplaats van de kerkelijke gemeente met Broek.

Het was voor de dominees een hele opgave om op twee plaatsen te preken.

Voorals het slecht weer was. Hoe moeilijk zoiets kon zijn, kunnen we lezen in het ingezonden krantenstukje.

„Ook is ons dorp de hoofdplaats van een kerkelijke gemeente met een moeilijke combinatie. Onze reeds 70-jarige predikant (Petrus Holkema) is altijd om de veertien dagen geroepen in een open boot, blootgesteld aan weer en wind en ook aan gevaren bij storm, een uur afstand af te leggen, om ons dorp Broek te bereiken. En dikwijls gebeurt het in de winter, wanneer 't water enigszins toegevroren is, dat die grijsaard des morgens 1½ uur moet lopen over smalle planken, door slijk en modder, zodat het vaak moeilijk is de voeten uit het slijk omhoog te trekken. Het behoeft zeker geen betoog, dat na de dan gehouden godsdienstoefening, die reis zeer bezwaarlijk is“.

Deze ds. Holkema is zijn hele leven in Goingarip dominee geweest.

In de kerk is wel een uurwerk, maar geen klok, die hangt in de klokkenstoel, die naast de kerk staat. Het uurwerk is door een ijzerdraad verbonden met een hamer om op de halve en hele uren tegen de klok te slaan. De klok in het klokhuis is een Salvatorklok en is in 1527 gegoten door Gherardus van Wouw, een Fries, een van de voornaamste klokkengieters uit de late middeleeuwen.

Rond 1480 vestigde hij zich in Kampen en stierf daar in 1527. De grote klokken werden destijds op de plaats van de kerk of toren gegoten. Voor het gieten van

een klok moest er een geldschieter of fonds beschikbaar zijn, want dat was een kostbare onderneming voor het dorp.

Van Wouw heeft niet alleen de klok van Goingarijp gegoten maar ook van verschillende andere dorpen, zoals Oppenhuizen, Eernewoude, Aldeboarn enz.. De klok van Goingarijp is met een gewicht van 1135 kg de zwaarste in een klokhuis in Friesland.

In de bovenrand van de klok staat in Gotische letters het volgende opschrift:
+. Salvator heit ick den leuendichen roep ick den doeden bescrei ick haeghel
ende donder breeck ick:

Gherardus de Wou me fecit: Anno Domini: M.CCCCC: ende XXVII.

In de bezettingstijd is de klok uit het klokhuis gehaald en naar Duitsland gebracht. Na de oorlog is hij gevonden in de omgeving van Hamburg en teruggebracht naar zijn oude plek.

In de Beneficiaal Boeken Zevenwouden horen we voor het eerst vertellen van een klokhuis:

In 1543 werd er land van de hand gedaan naar Goingarijp voor het bedrag LXXX Gouden florijnen, "welcke penninghen voorschreuen gebruyct ende vuytgelegd zijn tot structuyr ende timmeringhe eens niyeuws klockhuys."

Op het klokhuis staat een opgetuigd schip met fok en zeil, een aanwijzing van het waterland.

Vroeger was het klokluiden het werk van de schoolmeester. In 1834 verdiende de meester er 20 gulden per jaar mee, maar het betalen stakte wel eens.

Het geld moest bij elkaar gebracht worden door de Hoofden van Gezinnen van Goingarijp en er waren enkelen bij die het niet konden betalen.

Om deze zaak voor elkaar te krijgen, werd er een bijeenkomst belegd met de Grietman, de secretaris en de hoofden van gezinnen. Het besluit was dat de klokkenluider vijf gulden meer krijgt en dat het uit de dorpskas betaald zou worden.

Naast de kerk is er in Goingarijp ook al heel lang een school geweest. Dat staat te lezen in het al eerder genoemde schoolschrift van Westra.

„School en schoolhuis zijn in 1780 onder één dak gebouwd en in 1866 aanmerkelijk verbeterd. Thans gaan er 'n 30 kinderen ter school".

In 1917 is deze oude school opnieuw gebouwd met nu het schoolhuis en school los van elkaar. Een stuk muur tussen het kostershuis en het huis ernaast staat er nog als aandenken van de oude school.

Het meest van wat hierboven geschreven staat is van de hand van O. Santema. Er zijn nog veel meer interessante zaken te onderzoeken en zoiets zal later nog wel eens opgeschreven worden.